

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ • UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
Филолошко-уметнички факултет • Faculty of Philology and Arts

ПОТВРДА

Овим се потврђује да је рад Луке Николића „Пасивне конструкције у *Роману о Троји*“ прихваћен за штампу у Зборнику радова са XVI научног скупа младих филолога Србије *Савремена проучавања језика и књижевности* одржаног 30. марта 2024. године на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу.

Уредници

Проф. др Даница Јеротијевић Тишма

Проф. др Никола Вујчић

У Крагујевцу, 11. 11. 2024.

ПАСИВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ У РОМАНУ О ТРОЈИ

Предмет овог рада јесу пасивне конструкције у старосрпском препису *Романа о Троји*. Након обимнијег теоријског увода и конципирања категорије пасива, анализу емпиријске грађе започећемо испитивањем морфосинтаксичких одлика партиципског и рефлексивног пасива. Фокус наше анализе представљаће функције ових пасивних конструкција на плану информативне структуре текста, као и на плану дискурсне мотивације замењивања неутралног актива пасивом. Добијене резултате и уочене дистинктивне карактеристике оба типа пасивних конструкција прокоментаришаћемо уз кратак осврт на компаративно-историјску раван словенских језика.

Кључне речи: пасив, дијатеза, партиципски пасив, пасивни партицип, рефлексивни пасив, рефлексивни маркер, старосрпски језик, *Роман о Троји*.

1. Увод

Средином 20. века интересовање за пасивне конструкције нагло расте са развојем генеративне лингвистичке парадигме. Пасив се испрва одређује као трансформисани актив: типична активна прелазна конструкција низом одговарајућих формалних модификација, као што је замена места двеју именичких фраза и промена њиховог облика, тј. промена у морфологији предиката, постаје пасивна (Чомски 1957). Потом се, тежећи ка вишем степену уопштавања граматичких правила, различите теоријске варијације генеративне граматике другачије односе према пасиву. На пример, теорија принципа и параметара не придаје индивидуални значај процесу пасивизације, већ промене које он укључује посматра из угла општих граматичких принципа, као што је принцип падежног филтера, који захтева да свака именичка фраза у реченици добије одговарајући падежни маркер. У активној прелазној конструкцији глагол додељује падежни маркер унутрашњем аргументу (објекту). Међутим, претпоставља се да пасивни партицип не може бити додељивач падежног маркера, па унутрашњи аргумент мора бити померен у позицију спољашњег аргумента (субјекта), где несметано добија облик номинатива (Чомски 1981). С друге стране, Колинс (2005) нуди другачији приступ који допушта способност пасивног партиципа да додели падежни маркер и претпоставља јединствену полазну структуру из које се изводе и актив и пасив.

Доминантан поглед на пасив, не само у генеративној парадигми, истиче релациону природу ове лингвистичке категорије. Пасив се посматра у односу на актив, дефинише се према њему и формално-функционално изводи из њега. Оправдање за овакав третман свакако се може тражити на семантичком плану, где се активне и пасивне конструкције начелно не разликују, тј. повезане су идентичном семантичком аргументском структуром. Чак и када се у теоријски дискурс уведе општија категорија дијатезе, актив се подразумева као њена основна манифестација, а пасив, заједно са другим дијатетичким манифестацијама (нпр. медиј), суштински се дефинише као не-актив. Иако се маркираност категорије пасива према неутралном активу по правилу може подржати на морфолошком нивоу, тако да активна форма глагола, за разлику од пасивне, нема посебан дијатетички маркер, то није увек случај (нпр. изузетак су језици индонезијског типа, уп. Арка и Рос 2005).

Велики број типолошких истраживања, ма колико она поимала пасив у релационом кључу, допринео је успостављању мање-више стабилног сета специфичности пасивних

¹ pureexpressionlessness@gmail.com

конструкција, па се може говорити о компаративном концепту пасива. У савременој лингвистичкој типологији категорије се примарно одређују као специфичне за конкретан језик и као такве надређене су флуидним компаративним концептима. Проучавајући пасив у старосрпском препису *Романа о Троји*, придржавали смо се ове тенденције. Због тога ћемо рад организовати на следећи начин. Прво ћемо представити неке од основних црта компаративног концепта пасива као једне од дијатетичких манифестација. Определивши се за функционални приступ пасиву, анализу емпиријског материјала нећемо унапред ограничити представљеним концептом, већ ћемо потенцијално уочљиву уникатност старосрпских пасивних конструкција поставити као приоритет. Резултате анализе коментарисаћемо уз кратак осврт на историјско-компаративну раван словенских језика.

1.1. Теоријска концепција пасива

Како бисмо теоријски описали категорију пасива, у духу великог броја претходних истраживања, поћи ћемо из перспективе њој надређених категорија *дијатезе* и *транзитивности*. У стриктном смислу, пасиву је директно надређена само категорија дијатезе, али због блиске функционалне везе са њима, као и због могуће појмовне конфузије, прецизно дефинисање категорије транзитивности сматрамо једнако важним. Конфузију међу овим категоријама често мотивише терминолошка неусаглашеност, која важи и у општој и у језички специфичној лингвистичкој литератури. Терминологија која се традиционално појављује у србистици не олакшава успостављање јасних граница које би стекле консензусни карактер, па се нпр. треба одредити и према терминима као што су *глаголски род* и *глаголско стање*. Паралелно многим другим случајевима, као најпрактичније решење истиче се индивидуално опредељење за одговарајући терминолошки систем.

1.1.1. Дијатеза и глаголски род

Дијатеза се у савременој литератури обично дефинише као пресликавање семантичке аргументске структуре глагола као реченичног предиката на синтаксички план, што је дефиниција коју је првобитно поставила Санктпетербуршка типолошка школа (Куликов 2010: 370). Другим речима, дијатезом се регулише однос између семантичке и синтаксичке валенце глагола, као и однос између семантичких и синтаксичких аргумената. Ако бисмо прихватили овакву концепцију, сложили бисмо се с тим да глагол собом подразумева одређену семантичку аргументску структуру која се може синтаксички мапирати на различите начине, тј. полазна тачка била би нам претпостављена јасно утврђена семантика глаголске ситуације. Насупрот томе, дијатези можемо прићи и постављајући синтаксичку структуру реченице као примарну: у том случају, семантичка аргументска структура могла би се изградити тек на основу остварених синтаксичких релација. Како се у овом раду фокусирамо на пасивне конструкције, теоријско проблематизовање дијатезе оставићемо по страни и начелно ћемо прихватити уобичајену дефиницију. Ипак, нећемо потпуно занемарити конструкциону перспективу и нећемо унапред ограничавати семантику конкретне глаголске ситуације.

Када је реч о поимању дијатезе у србистичкој литератури, њени концептуални оквири најпре би се могли обухватити термином *глаголски род*. Александар Белић (1998: 256–260) говори о глаголском роду и као о синтаксичко-семантичкој појави налик дефиницији дијатезе коју смо прихватили, и као о конкретним дијатетичким вредностима (актив, пасив и медиј), али и као о морфолошкој категорији глагола. Чини се да Александар

Белић у свим овим случајевима без разлике у значењу користи и термин *глаголско стање* (али не и термин *глаголи стања*, који резервише за посебну семантичку класу глагола). Сличну ситуацију налазимо и код Михаила Стевановића (1961–1962), који појам глаголског рода додатно шири на категорију прелазности (транзитивности), па се под истим окриљем заједно окупљају актив, пасив, медиј, прелазни, непрелазни и повратни глаголи. Савремена синтакса стандардног српског језика користи се термином *дијатеза*, али њиме не замењује ниједан од наслеђених термина нити уводи прецизније дистинкције међу проблематичним концептима (Пипер 2004: 609f., 626ff.).

Термини *дијатеза*, *глаголски род* и *глаголско стање* имају своје класично порекло и могу се повезати са двама терминима из старогрчке и латинске граматографије: стгрч. *diáthesis* и лат. *vōx*, који су били коришћени како би се означила дистинкција између одговарајућих конјугационих парадигми: актива и медија у старогрчком, тј. актива и пасива у латинском. Интернационални термин *дијатеза* (енг. *diathesis*) данас се углавном користи, дакле, у значењу суперкатегорије којом се регулише однос између семантичке и синтаксичке структуре реченице, док се енглески термин *voice* употребљава за конкретну форму реченичног предиката која функционише као маркер неке дијатетичке манифестације (Мељчук 1993), попут актива, пасива, медија итд.² Поред описног термина *маркер дијатетичке манифестације*, други случај покрићемо термином *глаголски род*, који, упркос поменутих неусаглашеностима у србистичкој терминологији, у овом раду јасно ограничавамо на средство системске формализације одређене дијатезе.

У најужем смислу, глаголски род не утиче на промену семантике глаголске ситуације. Број семантичких аргумената остаје непромењен током дијатетичких алтернација. То се нарочито односи на два контрастна глаголска рода: пасив и антипасив. Оно што се овим *изведеним глаголским родовима* (Клајман 1991: 23) мења јесте синтаксичка и информативна реченична структура. Док је једна од основних синтаксичких одлика пасива промоција пацијентивног и демоција агентивног семантичког аргумента, антипасив чини супротно. На нивоу информативне реченичне структуре, пасив тематизује пацијенса и пригушује агенса, док антипасив представља глаголску ситуацију из перспективе другог. У наведеним примерима из савременог српског језика, пасивна (2) и антипасивна (3) конструкција начелно не мењају број семантичких аргумената одређен неутралном (активном) дијатезом (1), али мењају форму предиката, синтаксичку и информативну структуру реченице:

- (1) Та мачка је уједала псе.
- (2) Пси су уједани (од стране те мачке).
- (3) Та мачка се уједала.

У пасивној конструкцији (2) пацијенс *пси* промовисан је у позицију примарног аргумента, субјекта, где је добио облик номинатива. Агенс *та мачка* демовисан је у адјунктску позицију, у којој је добио облик предлошке конструкције, а може се и потпуно избрисати из синтаксичке структуре. Предикат је добио специјалну аналитичку форму *помоћни глагол + пасивни партицип* и, за разлику од свог синтаксички двовалентног

² Активна дијатеза обично се третира као основна/неутрална (Мељчук 1993, Куликов 2010), чему, осим њене типичности, може допринети и одсуство дијатетички специјализованог маркера (нпр. у словенским језицима). Зато би се активни глаголски род могао одбацити као релевантна категорија у таквим случајевима, иако овом приликом нећемо прихватити такво решење.

корелата у активној конструкцији, овде отвара позицију само за један синтаксички аргумент, субјекат. Ситуација је представљена из перспективе пацијенса, док је агенс померен у позадински информативни план, а може бити и потпуно занемарен. Антипасивна конструкција (3), иако није прототипична, ипак показује потпуну демоцију (брисање) пацијенса, као и специфичну форму реченичног предиката маркирану клитиком *се*.³

Постављање категорије медија између активног и пасивног глаголског рода представља теоријску праксу која има дугу традицију, а своје корене налази у старогрчкој и санскритској граматици. Емил Бенвенист (1966: 168–175) медиј дефинише опозиционо према активу: док актив повезује са глаголском ситуацијом која се остварује изван сфере агенса, медиј повезује са ситуацијом која се концентрише око агенса и не излази из његове сфере. У нешто сличном духу медију приступа и Џон Лајонс (1968: 373), истичући погођеност агенса глаголском ситуацијом. Сузан Кемер (1993), у до сада најисцрпнијој типолошкој студији посвећеној медију, такође нуди покушај семантичког заснивања ове категорије, па говори о ниском степену разрађености глаголске ситуације као примарној медијалној одредници. Проблем дефинисања медија још увек је отворен, премда је неколико потешкоћа отклоњено.

Наиме, медиј је у старогрчком, попут пасива у латинском, био најпре ознака конјугационе парадигме, при чему су његове функције биле вишеструке и преплитале су се са категоријама које савремена лингвистика препознаје као рефлексив, пасив, антикаузатив итд. Због тога се тако утврђени појам медија не може једноставно пренети у општини теоријски дискурс и претпоставити као могући компаративни концепт. Медиј се пре чини као читав конгломерат различитих категорија повезаних тзв. медијалним маркером, али које се могу исказивати и на друге начине. Аутентичне медијалне функције могу се пак препознати, пре свега у домену тзв. неопозиционих медија, према којима не стоји одговарајућа оригинална (не-медијална) лексема (Инглезе 2021). Такви су нпр. глаголи *излежавати се* и *смејати се*, који имају статус *media tantum* у савременом српском језику, уп. пример (4) и (5):

(4) Мачка се излежава на сунцу.

(5) Од среће је почела гласно да се смеје.

Медиј није конкретан предмет овог рада, па му нећемо посветити већи простор. Поред јасне дефиниције, занемарићемо и питање о његовом статусу у оквиру дијатетичких манифестација, барем када је реч о аутентичном медију. Случајеве у којима је остварен синкретизам медијалног маркера и функције попут пасивне третираћемо као пасивну дијатезу и пасивни глаголски род.

Категорија глаголског рода може се концептуално проширити тако да погађа број семантичких аргумената предиката, тј. може обухватити и такве дијатетичке алтернације којима се мења семантичка валенца глагола. Типичан представник овако проширене категорије глаголског рода јесте антикаузатив. Терминолошко решење понуђено је у

³ Термин *антипасив* уводи Силверстајн (1976) као својеврстан инвертовани пасив. Ергативни језици углавном не поседују пасивне конструкције, али се могу служити прототипичним антипасивом, који подразумева: промоцију агенса, демоцију и необавезно брисање пацијенса, специфичну форму предиката и редукцију његове синтаксичке валенце (нпр. о антипасиву у чукчијском језику уп. Козински и др. 1988). Као што пример (3) показује, антипасивну конструкцију у српском језику (језику акузативног типа) не одликује промоција агенса, а брисање пацијенса има облигаторни карактер.

студији Недјалков и Сиљниџки (1973) како би се означила категорија супротна каузативу, која подразумева брисање агенса из семантичке аргументске структуре глагола. Полазећи, дакле, од основне (активне) дијатезе, деривирани и формално маркирани антикаузатив умањује семантичку валенцу предиката, али и његову синтаксичку валенцу. Брисањем агенса и из семантичке и из синтаксичке структуре, семантички аргумент који заузима позицију субјекта у антикаузативној конструкцији заправо одговара пацијенсу у позицији објекта у основној конструкцији:

(6) Девојчица је одвезала пертлу.

(7) Пертла се одвезала (сама од себе).

Радња представљена активном транзитивном конструкцијом (6) изведена је од стране аргумента који је уједно и каузатор саме радње – агенса *девојчица*, а њен резултат подразумева промену стања другог аргумента – пацијенса *пертла*. С друге стране, ситуација представљена примером (7) не укључује аргумент који би је извео нити проузроковао. Реч је о *спонтаном догађају* (Шибатани 1985: 827) којим је обухваћен само један аргумент који нема контролу над ситуацијом, а који одговара пацијентивном аргументу у конструкцији (6). Спонтани карактер ситуације означене антикаузативном *се-*конструкцијом може бити експлициран употребом индикатора спонтаности *сама од себе*, али њега потврђује и немогућност експликације индикатора вољности и контроле, попут *свесно, намерно* и сл.⁴

1.1.2. Транзитивност

Наведени примери неутралног граматичког рода (1) и (6) илустровали су активне транзитивне конструкције. Категорија транзитивности једна је од централних категорија традиционалне морфосинтаксе и, будући да се њени ефекти протежу на читав низ других категорија, међу којима су и дијатеза и глаголски род, она се може поимати из различитих углова. У србистици је можда најзаступљенија концепција која је формално оријентисана и поприлично конкретна: транзитивност неког глагола условљена је појавом директног објекта у облику акузатива (в. Алановић 2019: 125ff. и цитирану литературу). Највећи недостатак формално оријентисане концепције односи се на уподобљеност акузативном језичком типу. Да би се транзитивност успоставила као компаративни концепт, формална ограниченост овог типа мора бити превазиђена, нпр. фокусирањем на семантичке чиниоце (али не занемарујући њихову формализацију). Рад Хопер и Томпсон (1980) нуди посебно утицајно семантичко одређење транзитивности као континуума (а не као бинарне категорије, коју увек имплицира строго формална утемељеност) условљеног сетом од десет параметара. Конструкције тако могу бити јаче или слабије транзитивне, у зависности од тога колико су блиске прототипу.⁵

⁴ Немогућност употребе индикатора вољности у овом примеру мотивисана је и тиме што је *пертла*, као једини аргумент у антикаузативној и прототипични пацијенс у кореспондентној основној конструкцији, неживи појам, предмет. Међутим, да антикаузатив не дозвољава појаву оваквог индикатора, показују и примери у којима је погођени аргумент особа: нпр. антикаузативно *Дечак се распакао (сам од себе)* (vs. активно *Један дечак је распакао другог дечака*).

⁵ Понуђени параметри транзитивности укључују: број семантичких аргумената, динамичност, теличност, пунктуалност, вољност, потврдност, реалност (насупротив иреалности), агентивност, погођеност пацијенса, индивидуалност пацијенса. Што је већи број овако постављених параметара позитивне вредности, ситуација је транзитивнија.

Иако има своје недостатке (уп. Хаспелмат 2011), прихватићемо начелну семантичку дефиницију транзитивности: ситуацију која укључује два семантичка аргумента од којих је један аргумент (агенс) свесно и вољно иницира и изводи како би утицао на промену стања другог аргумента (пацијенса) који нема контролу над ситуацијом назваћемо прототипичном транзитивном ситуацијом. На формалном плану, прототипична транзитивна ситуација означена је прототипичним транзитивним глаголом, чији семантички аргументи у активној конструкцији добијају системске аргументске функције и облике: у српском језику нпр. агенс добија функцију субјекта и облик номинатива, а пацијенс функцију директног објекта и облик акузатива. Насупрот активним, пасивне конструкције, попут оне у примеру (2), алтернацијом полазне дијатезе остају семантички транзитивне, али не и синтаксички, пре свега зато што је њихов предикат синтаксички једновалентан, тј. агенс не добија системску аргументску функцију.

1.1.3. Пасив

У оквирима појмовно-терминолошког система који смо прихватили, пасивну дијатезу можемо дефинисати као дијатетичку манифестацију (или алтернацију неутралне дијатезе) која подразумева синтаксичку промоцију пацијенса и демоцију агенса, а пасивни глаголски род као формалну модификацију предиката којом се пасивна дијатеза маркира. Пасивни маркер може бити доследан традицији класичне граматографије и представљати посебну парадигму у морфологији глагола, па се такав пасив назива стриктно морфолошким; с друге стране, пасивне форме могу бити и перифрастичне, сачињене од помоћног глагола, типично из групе глагола егзистенције и постанка, примања, кретања и искуства (Кинан и Драјер 2007: 336ff.), и пасивног партиципа.⁶ Прототипичан пасив не мења семантичку валенцу глагола, али умањује његову синтаксичку валенцу за један аргумент – директни објекат. Другим речима, прототипичан пасив синтаксички детранзитивизује предикат, али не и семантички. Тако се пасив повезује са антипасивним и антикаузативним глаголским родом у групу детранзитивишућих дијатетичких алтернација.⁷

Уп. примере:

(2) Пси су уједани (од стране те мачке).

(7) Пси су изуједани.

Перифрастични (партиципски) пасив већ је био илустрован савременим српским примером (2). Имперфективни вид пасивног партиципа, маркиран у глаголској основи, недвосмислено упућује на тзв. динамично тумачење ситуације и на прототипичну природу пасивне конструкције, додатно подржану могућом експликацијом агентивног адјункта. За разлику од њега, пример (7) може се тумачити на два начина: динамично и статично. У првом случају активни корелат наведене конструкције лако се успоставља: нпр. *Та мачка је изуједала псе*, па се и агентивни адјункт може несметано експлицирати: *Пси су изуједани од*

⁶ Још неки типови пасивног маркера укључују партикуле, различите врсте афикса, гласовне алтернације, промене тона и редупликацију (уп. Хаспелмат 1990).

⁷ Прототипичан пасив овде је концептиран као у већини савремених приступа (Зуњига и Китила 2019: 84). Постоје другачија схватања: нпр. прототипом пасивних конструкција може се сматрати тзв. безагентивни пасив, пасивна конструкција у којој није исказан агенс, што је подржано чињеницом да је одсуство агенса доминантна одлика пасивних конструкција на крослингвистичком плану (Кинан и Драјер 2007: 328ff.).

стране те мачке. Другачије тумачење подразумева статичност ситуације, која се представља као новонастало стање узроковано претходном радњом, па се дата конструкција приближава копулативној придевској конструкцији; њен активни корелат не може се успоставити, као ни агентивни адјункт.⁸

Ксенија Милошевић пружила је вредан допринос проучавању пасивних конструкција у српскохрватском језику. У својим радовима (1972, 1973) ауторка истиче управо моменат динамичности (D), који дефинише као подударност између времена у коме пацијенс исказан субјектом у пасивној реченици трпи радњу и времена коме се приписује садржај реченице, као неопходну особину пасива. Присуство обележја D, према ауторкином мишљењу, није инхерентно конструкцији *помоћни глагол + пасивни партицип*, већ постоји у њеном потенцијалу, а његова позитивна или негативна вредност, па самим тим и интерпретација конструкције као пасивне или копулативне, може се конкретизовати тек у одговарајућем контексту.

Аналитички веома близак, али у централним појмовима различит поглед на проблем перифрастичних конструкција овог типа налазимо у савременим истраживањима комплексног феномена резултатива. Резултатив се може схватити као начелно видска категорија која фокусира стање настало као последица неке теличне (и стога перфективне) радње (уп. Вимер 2017: 126ff.). На тај начин он се јасно разликује од копулативних (придевских) конструкција, које се могу појмити као апсолутно статичне, тј. нису нужно условљене претходећом теличном радњом, која је довела до новог стања ствари. Међутим, јасна дистинкција између резултатива и партиципског пасива свршеног глагола остаје високо контекстуално условљена, а сама конструкција амбивитетног карактера.⁹

Уп. примере:

(8) Постављају бину за концерт.

(9) Поставља се бина за концерт.

Дијатетичка алтернација која постоји између примера (8) и (9) одговара алтернацији *актив : пасив*. То значи да се у савременом српском језику пасивна дијатеза може маркирати и клитиком *се*, као што је то био случај са антипасивном (пример 3) и са антикаузативном (пример 6) дијатезом. Следећи вредна запажања Ксеније Милошевић (1972), можемо рећи да су две стратегије маркирања пасива у савременом српском језику углавном међусобно заменљиве, осим оних случајева када пасив треба комбиновати са садашњим глаголским временом, као у примеру (9), где *се*-конструкција готово потпуно потискује партиципску. Напоменули бисмо да, иако тзв. рефлексивни пасив по правилу захтева брисање агенса из

⁸ Све у овом пасусу наведене индикаторе који би разликовали динамично од статичног тумачења перифрастичног пасива треба схватити као начелне. Наиме, иако је тачно да пасивни партицип несвршеног вида по правилу фиксира пасивно тумачење перифрастичног пасива у савременом српском језику, постоје ретки изузеци: нпр. *Поврће је кувано*, *Хлеб је печен* и сл. (Милошевић 1974). Исказивање агентивног адјункта не мора бити неспојиво са статичним читањем: нпр. *Језеро је дуго било загађено индустријским отпадом*, *Зграда је још увек затворена од стране локалних власти* и сл. (уп. Макинтајер 2013). Нећемо се даље задржавати на оваквим специфичностима, будући да их не сматрамо теоријски фундаменталним за општу скицу феномена пасива.

⁹ Ксенија Милошевић (1973) нуди различите контекстуалне показатеље (не)пасивности конструкција са помоћним глаголом и пасивним партиципом у српскохрватском језику: лексичкосемантичка класа глагола, конкретизатори попут временског адјункта, корелативни глагол и функционална класа зависне клаузе (последња два показатеља односе се на реченичне комплексе).

синтаксичке структуре, будући да је он тада конципиран као апстраховани људски агенс или мање-више конкретизован људски колектив, савремени српски језик допушта исказивање конкретног агенса у виду адјункта и у овој конструкцији, па чак и у предлошком облику:

(10) putnicima se daje čista posteljina i oni je sami menjaju, tačnije ne menja se od strane spremačice (CBK 2022).

Двојака формализација пасивне дијатезе – партиципска и рефлексивна – типична је у словенској језичкој породици. Исто важи и за опште напомене о одликама двеју српских пасивних конструкција. За детаљнијом компаративном сликом, као и за одговарајућим историјским чињеницама, посезаћемо приликом коментарисања резултата анализе.

Функција пасивне дијатетичке алтернатије, како је већ поменуто, не препознаје се на семантичком нивоу, већ у информативној структури реченице. Употребом прототипичног пасива тематизује се пацијенс и пригушује агенс. Шибатани (1985) другу функцију сматра примарном, док се тематизација пацијенса може схватити као њена последица. Пригушивање агенса у екстремној и по заступљености доминантној вредности, када је агенс потпуно потиснут, мотивишу различити прагматички чиниоци: агенс се не жели или не може исказати (нпр. непознат је), доступан је анафорски или катафорски, лако је предвидљив (нпр. стереотипан је) итд. (уп. Гивон 2001: 125f.). С друге стране, када се исказе у функцији адјункта, агенс може бити померен у секундарни информативни план (пример 11), али може бити и информативно оптерећен, што нарочито подржавају његова непредвидљивост и смештање у финалну реченичну позицију, по правилу резервисану за информативни фокус и сложеније синтаксичке конструкције (пример 12):

(11) Два града су највише погођена олујом.

(12) Решење је предложено од стране две студенткиње.

Тематизација пацијенса као секундарна функција пасива посебно се проблематизује у перспективи других тематизационих средстава, попут промене реда речи и леве дислокације. Наиме, осим што се издваја као слабије средство, различите синтаксичке операције показују да је пасив категорија посве другачија од промене реда речи и леве дислокације (Кинан и Драјер 2007: 325–328). Пасив је вербална категорија, маркирана у реченичном предикату, док се последње две категорије тичу искључиво реченичне синтаксе. Хаспелмат (1990) потврђује да пасивни маркери никада нису у дијахроној вези са маркерима тематизационих средстава, па се може поставити питање да ли се функције овог типа уопште могу идентификовати као примарне за пасивне конструкције. Ако се ограничимо на историју пасивних маркера, која подразумева њихов регуларан развој из тзв. инактивних категорија (као што су инактивни помоћни глаголи или рефлексиви), оправданом се чини претпоставка да је оригинална функција пасива инактивизација (или стативизација) глаголске радње, о којој је претходно говорио и Гивон (1981).

1.2. Методологија и корпус

Анализу пасивних конструкција у старосрпском препису *Романа о Троји* започећемо од морфосинтаксичких одлика претпостављеног прототипичног пасива. Разликоваћемо два типа пасивних конструкција типична за словенску језичку породицу, партиципски и

рефлексивни пасив. У првом случају, испитаћемо обе компоненте перифрастичне конструкције: и помоћни глагол, и пасивни партицип. За финитни облик релевантним ћемо сматрати глаголско време у коме се употребљава, док ћемо инфинитну форму посматрати у контексту глаголског вида. У комбинацији са одговарајућим контекстуалним чиниоцима, то ће бити параметри који ће утицати на тумачење конструкције као пасивне или резултативне. С друге стране, синтетички пасив, иако ћемо га сагледати с обзиром на глаголско време и глаголски вид, примарно ћемо сместити у контекст медијалних категорија са којима дели иницијално рефлексивни маркер. Посебну пажњу посветићемо исказивању агенса у два конструкцијама, као и његовој формализацији.

Међутим, одабрани приступ доминантно одређујемо као функционални. То значи да ћемо пасиву, као конципираној маркираној дијатетичкој манифестацији, приступити из угла алтернације са активом. У којим наративним сегментима пасив замењује неутрални актив, како се то одражава на план информативне структуре текста, којим се прагматичким чиниоцима пасивна алтернација може објаснити и да ли је пасивна радња заиста инактивизирана – то ће бити нека од основних питања на која ћемо покушати да одговоримо. Такође, увек ћемо водити рачуна о дихотомији између аналитичке и синтетичке пасивне конструкције, очекујући да формална разлика међу њима има своје функционалне корелате.

Роман о Троји, преписан у 15. веку на југоистоку штокавског говорног подручја, представља невелики наратив који у трећем лицу приповеда о Тројанском рату. Сматра се једним од највреднијих извора за проучавање српског говорног језика у средњем веку (Ивић 1998: 60). Међутим, ако се узме самостално као корпус истраживања, као у овом случају, он не може послужити поузданој реконструкцији шире слике о одликама пасивних конструкција у старосрпском језику. Управо због тога функционални приступ сматрамо најадекватнијим: испитивањем његових функција у конкретном дискурсу може се добити заокружена слика једне од могућности употребе старосрпског пасива.

2. Анализа грађе¹⁰

2.1. Партиципски пасив

Партиципски пасив доследно се гради од помоћног глагола *быти* и *n/t*-партиципа. Финитни глагол потврђен је облицима имперфекта (примери 13 и 14), презента (15, 16), перфекта (17), футура (18) и императива (19). У случају презента може стајати у краћој (енклитичкој) форми (15) или дужој (ортотоној) форми (16), при чему се другом маркира његова информативна оптерећеност:

(13) И рече нзвѣснѣ<н> роухоу, коѣ бѣше писано златоу^м и внсераѣ и чрьленнѣ маргарнтоу^м (51/12–13);

(14) и къ пепелоу, кон бѣ^ш<ѣ> оуѣ^ѣ оу златоу^м крьча^ѣцоу (65/24–66/1);

(15) И рѣ<ѣ> Ѡуриѣшишь г<о>п<о>гамь: „Тнзи соу дари ва^м оудани ѡ<а> доуѡ ц<а>роу” (51/18–19);

(16) Ииѣше доу се да ѣ<т> Яицнлешь оуѣнѣнь. И слнша то Яицнлешь (58/27–59/1);

(17) И можешн се на то сръчнѣ<н>н, ерѣ съ^м кривена была ѿ твоѣга лица, да ѡ<о>лю те (58/1–2);

(18) Ако ме^н<ѣ> прѣможешь, тебѣ хоте вса тронска вра^т<а> ѡтворена бнѣ<н> (58/22–23);

¹⁰ Користили смо се издањем Рингхајм (1951). Грађу смо цитирали на следећи начин: *број стране / број реда*.

(19) И сътворѣ златоу ѿбоукоу и написа на нѣн слова и рече: „ѿѿа злат<а> ѿбоука дана бѣди наплетшон пророциѣ!” (39/4–6).

Текст је, као репрезентативни фикционални наратив епског типа, приповедан у трећем лицу и прошлом времену. У перифрастичним пасивним конструкцијама категоријално обележје глаголског времена носи само помоћни глагол, тако да је доминација имперфекта сасвим оправдана. Остала глаголска времена и императив појављују се у директном говору, са промењеним деиктичким центром, и њима се регулише секундарна темпоралност наратива која се тиче јунака и јунакиња, а не свезнајућег нараторског гласа. Једини изузетак представља презент у субјекатској да-клаузи у примеру (16), мада се његова појава још једном може објаснити деиктичким померањем, сада на перспективу носиоца ситуације исказане основном реченицом.

Пасивни партицип, с друге стране, изразито је видски обележен. Гради се од свршених глагола (14, 15, 16, 18) или од глагола који нису видски маркирани у својој структури (иницијално двовидски глаголи) (13, 17, 19). Будући да се доминантно понаша као резултатив који тежи да постане пасив, што потврђују и одговарајуће атрибутске употребе (20, 21), очекиван је његов примарни афинитет према деривативном перфективу. Када је реч о двовидским глаголима, резултативна функција пасивног партиципа није тако изражена, али се може препознати. Чисто пасивна интерпретација (15, 19) може се сматрати периферном:

(20) да моу се прорѣкоуѣ ѿ видѣни снѡу, що моу хоцѣтъ быт<н> (36/4–5);

(21) И нанде ѿкторъ краѣ ѿнцнлѣша ѡроужана (60/7).

Комбинација глаголског времена у финитном глаголу и резултативности која тежи пасивности у партиципу може изазвати двојаку темпоралну интерпретацију целе конструкције. Наиме, чиста резултативна вредност партиципа, с обзиром на то да фокусира стање настало као последица остваривања означене глаголске радње, подржава временску локализацију коју даје помоћни глагол. Пасивна вредност партиципа фокусира пак саму радњу, која претходи резултативном стању, па присуство момента антериорности може утицати на аналептичку интерпретацију целе конструкције, која искаче из линеарно прогресивног наративног времена у неку прошлу тачку. У контексту доминантног имперфекта, на пример, резултативност конструкције прати линеарни ток догађајног низа, док се њена пасивност чита као анахронизам типа аналепса.

Безагентивни пасив увек се гради од пасивног партиципа свршеног вида, што је у складу са могућношћу резултативне интерпретације. Када је агенс исказан адјунктом, може се наћи у форми предлошке конструкције *отъ + генитив*, инструментала или генитива. Предлошки облик резервисан је за људске агенсе или средства која се синехдохално односе на њих (15, 22), док се у беспредлошким облицима јављају средства за реализацију радње *per se* (13, 23):

(13) И рече извѣстѣ<н> роухоу, коѣ бѣше писано златѡу и вѣсѣроуѣ и трѣкѣниѣмъ маргаритѡу (51/12–13);

(15) И рече: ѿ ѿрѣкшиишъ г<о>п<о>гладѣ: „Тѣзѣ соу дарѣ ваѣ ѡдани ѡ<д> доуѡ ц<а>роу” (51/18–19);

(22) моѣ брънѣ, коѣ соу продѣте ѿ твоѣга мѣта (60/18–19);

(23) И НЕ ДОБРЕ КРЪЧЛА^т<ъ>ЦЬ ПЕ^и<е>ЛА ТВОЮГО НАПЛЬНЬ^и (66/3–4).¹¹

Мотивација за пасивну дијатетичку алтернацију може се, као што је поменуто, тражити у различитим прагматичким чиниоцима који се односе на информативно пригушивање агенса. Идентитет агенса може бити ирелевантан или непознат (19). Међутим, агенс може бити и познат, па је његово исказивање редундантно или информативно непогодно (17, 18). Неисказивање агенса свакако доприноси резултативном тумачењу партиципског пасива, али то није нужно (19):

(17) И МОЖЕШИ СЕ НА ТО СРЪЧН^т<н>Н, ЕРЪ СЪ^и КРИВЕНА БЫЛА ѿ ТВОЮГА ЛИЦА, ДА М<о>ЛЮ ТЕ (58/1–2);

(18) ЯКО МЕ^и<е> ПРЪМОЖЕШЬ, ТЕБѢ ХОТЕ ВСА ТРОНСКА ВРА^т<а> ОТВОРЕНА БН^т<н> (58/22–23);

(19) И СЪТВОРИ ЗЛАТОУ ЯБОВУКОУ И НАПИСА НА НИЕН СЛОВА И РЕ^и<е>: „БѢИ ЗЛАТ<а> ЯБОВУКА ДАНА БѢДИ НАНАЕПШОН ПРОРОЦИЦЕ!“ (39/4–6).

Агентивни адјункт пак може бити информативно фокализован, када заузима типичну финалну позицију у реченици. Новина информације коју носи може се појачати променом реда речи и премештањем агенса у иницијалну реченичну позицију:

(24) ХЕЛЪ^и, КОН БѢШЕ ПИ/САНЬ ЖЕ^т<е>НН^и ЗЛАТОО^и И ВЕЛНКУМЪ БЫСЕРОУ^и ОУКРАШЕНЬ БѢШЕ (62/19–20).

Употреба пасива може довести до тематског дисконтинуитета, када се пасивном конструкцијом уводи нова привремена тема наративног сегмента који следи. Ову функцију пасива потврђује само један пример, због чега не можемо нешто више закључити о њој:

(16) МНѢШЕ МОУ СЕ ДА КЕ^т<т> АНЦНЛЕШЬ ОУБНЕНЬ. И СЛИША ТО АНЦНЛЕШЬ (58/27–59/1).

Ако обратимо пажњу на наративне сегменте у којима се употребљавају перифрастичне пасивне конструкције, можемо рећи да су то по правилу они основни или дијалогички сегменти који тематизују различите предмете од посебне вредности, као што су дарови, оружје, урна или јабука раздора. Осим што су значајни на интрафабулативном нивоу, утичући на развој фабуле, ови предмети често имају и обредни, сакрални или симболички значај у епиској културној традицији, па је могуће да се употребом пасива наглашава њихова вредност не само на плану информативне структуре текста тако што се тематизују промовисањем у позицију субјекта већ и на стилском нивоу: пасив као маркирана дијатетичка манифестација има потенцијалну стилску вредност у односу на неутрални актив. Та стилска вредност може се, барем на основу потврђених примера у овом тексту, конкретизовати као церемонијална.

Чињеницу да је тематизовани аргумент у овим конструкцијама углавном прототипичан пацијенс (предмет) можемо довести у везу са још једном особином партиципског пасива у *Роману о Троји*. Агенс, био исказан адјунктом или не, био доступан директно или путем средства којим се радња реализује, увек је јасно присутан као иницијатор и контролор радње и радња се без њега не може конципирати као остварљива. То значи да су све ситуације означене партиципским пасивом високо семантички

¹¹ Истакнути генитив може се тумачити и као посесивни (а не као агентивни).

транзитивне. Другим речима, партиципски пасив неће бити употребљен за кодирање ситуација чија се семантика одликује ниском транзитивношћу.

Табела 1. Заступљеност финитних глаголских облика у партиципском пасиву.

Имперфекат	Презент	Футур	Перфекат	Императив
11	7	1	1	1

Табела 2. Заступљеност интерпретативних вредности партиципског пасива.

Чист резултатив	Двосмислено	Чист пасив
2	15	4

Табела 3. Заступљеност агентивног адјункта и његових форми.

Безагентивно	Инструментал	Ћтѣ + генитив	Генитив
10	5	4	2

2.2. Рефлексивни пасив

Рефлексивни пасив подразумева додавање примарно рефлексивне енклитике *се* активном облику глагола, који може бити и свршеног и несвршеног вида. У тексту су потврђени следећи финитни облици рефлексивног пасива: презент (пример 25), футур (26), аорист (27), перфекат (28) и имперфекат (29), а потврђен је и облик инфинитива (30). Када је реч о финитним облицима, не постоји ограничење у њиховој дистрибуцији с обзиром на моменат глаголског времена – могу се равномерно појављивати и у основном фабулативном току и у дијалозима, при чему имају одговарајуће функције у организацији наративне темпоралности (као што је то био случај и са перифрастичним пасивним конструкцијама). Инфинитивни рефлексивни пасив јавља се у функцији допуне модалном глаголу *хтѣти*:

(25) и видѣти коѣ се дворянина чинны а на твоѣмъ дворѣ н чѣсть (42/24);

(26) хокѣ се родити<н> с<н>нь ѿ жєне твоє, с кога се хокѣ Троиѣ разорити<н> (36/6–7);

(27) И ѿрѣчени се ѿго<о>мъ крѣвню зє<у>ла н ѿбрати<н> се трава. И сьнидоше (71/4–5);

(28) стра<ш>акога шоуица ѿрѣкшиша, коѣ се нѣ наоутѣла чєстоу рѣваню прѣмлатѣ (67/22–23);

(29) и кѣдн се оуброу сѣ ѿнидаше, тѣдн Парижѣ Ял<є>ѣ<а>нѣрь проливаше члєно вино на столѣ (43/9–10);

(30) И никако се не хтє Иѣкторѣ оуставити (62/11–12).

Појава агентивног адјункта није условљена видом *се*-глагола. Адјунктски облик може бити предлошка конструкција *отѣ + генитив* (26), *сѣ + генитив* (26) или беспредлошки инструментал (27). Слично агентивним адјунктима у перифрастичним конструкцијама, и у овом случају предлошким конструкцијама означен је конкретан људски агенс, док је инструментал (псеудо)агентивна форма средства чије се контролисано учешће у радњи изједначује са самим остваривањем радње. Безагентивни рефлексивни пасив углавном имплицира јасно ограничен и дискурсно доступан људски колектив (25), а ређе неодређеног људског агенса (31):

(25) и видѣти коѣ се дворянина чинны а на твоѣмъ дворѣ н чѣсть (42/24);

- (26) хокѣ се роднѣ<н> с<н>нь ѿ жєне тѣю, с кога се хокѣ Тѣта разорнѣ<н> (36/6–7);¹²
 (27) И ѡрѣмєни се ѣго^в<о>мъ крѣвнѣю зѣ^мла и ѡбратнѣ<н> се трава. И сѣндоше (71/4–5);
 (31) до^т<о>лє да се Тѣта не оузмє (72/2–3).

Оно што синтетичке пасивне конструкције повезује са перифрастичним и уједно их дели од њих јесте начелна нестабилност пасивне интерпретације. У доминантном броју потврда у којима изостаје агентивни адјункт рефлексивни маркер не мора бити ознака пасивне дијатезе, већ се може читати антикаузативно (ретко аутокаузативно, уп. пример 30), премда исто важи и за псеудоагентивне конструкције (са експлицираним средством), као и за агентивне конструкције. Радња којој је дијатетички маркер се одузео синтаксичку транзитивност тако се може и семантички детранзитивизовати. Категорије рефлексивног пасива и антикаузатива не само да деле исту ознаку на формалном плану већ се и функционално преплићу, промовишући амбивитетну природу анализираних се-конструкција (26–30). Потврде са чисто пасивном интерпретацијом још једном одређујемо као периферне (25, 31).

Полифункционални рефлексивни маркер регуларно се употребљава у тексту, због чега је тешко приступити функцијама његових категорија на начин који нам је био погодан за испитивање партиципског пасива. Овде не можемо толико говорити о функционалној алтернацији са активом колико можемо истаћи заједничку карактеристику свих тзв. медијалних категорија: усмереност глаголске ситуације ка аргументу у субјекатској позицији и слабљење појмовних граница према другим аргументима. На пример, и рефлексивни пасив и антикаузатив тематизују један семантички аргумент у субјекатској позицији, при чему се остали аргументи у мањој или већој мери бришу. Наравно, у случају недвосмислено пасивног тумачења конструкције агенс постоји као индивидуализовани аргумент који иницира и контролише радњу. Међутим, за разлику од партиципског, он може изгубити тај статус у случају рефлексивног пасива.

Флуидну природу ових конструкција на други начин подржавају примери у којима јединице промовисане у позицију субјекта подсећају на пацијенса, а ту сличност додатно подстичу људски аргументи обележени формом датива који подсећају на агенса. Иако је реч о нешто другачијој аргументској структури (па уместо асоцираних аргумента говоримо о стимулусу и перципијенту, тј. носиоцу емоционалне реакције), овакви случајеви се могу сместити на саму периферију категорије пасива, најпре зато што се њихови активни корелати кодирају као прототипични транзитиви. Да будемо прецизнији, могли би се сместити у прелазну зону између рефлексивног пасива и антикаузатива, будући да је успостављање инстанце која иницира и контролише означену радњу проблематично:

- (32) Грѣсѣн оуровѣ, алн ка^м се вѣ^н<н> болє томоу ѡроужїє сїє подати, кѡн вѣше ѡгрѣднѣ своѣ вѣтѣ^тство (67/8–9);
 (33) [ѡтро^к] вѣше вѣлѣдн зѣло красѣ^н, и смылн се мѣтерн своєн (36/16–17).

Табела 4. Заступљеност глаголских облика у рефлексивном пасиву.

Презент	Футур	Аорист	Перфекат	Имперфекат	Инфинитив
7	4	4	2	2	2

¹² Обе пасивне конструкције могу се читати и антикаузативно: у првом случају, агентивни адјункт постаје аблативни адјункт; у другом случају, агентивни адјункт постаје узрочни адјункт.

Табела 5. Заступљеност интерпретативних вредности рефлексивног пасива.

Пасивно-антикаузативно (двосмислено)	Чист пасив
18	3

Табела 6. Заступљеност агентивног адјункта и његових форми.

Безагентивно	Ћ + генитив	Инструментал	Ћ + генитив
14	3	2	2

2.3. Осврт на ситуацију у словенској језичкој породици

Још од позног прасловенског језика партиципски пасив представљао је двосмислену конструкцију, резултативно-пасивну, чија је природа била директно условљена статусом *n/t*-партиципа. Ови партиципи реконструишу се за праиндоевропски језик као девербативни придеви неспецификоване дијатезе, па не чуди чињеница да своју резултативност чувају у прасловенском и будућим словенским језицима. Том приликом могу послужити за грађење пасивних, али и перфекатских конструкција. Њихова пасивна употреба тежи да се фиксира на видски перфектив кроз историју свих словенских језика, као што је то спроведено у руском језику. Међутим, оно што се чини константним за целу словенску породицу још од најранијих потврда јесте варирање резултативне и пасивне вредности исте конструкције, која се и данас махом контекстуално решава (за више детаља уп. Вимер 2017). Такву ситуацију затекли смо и у старосрпском *Роману о Троји*.

Словенски језици су такође из прасловенског наследили полифункционалан рефлексивни маркер, о чему сведочи и ситуација у старословенском (Малицка-Клепарска 2016), као и у староруском (Данков 1981) и старочешком (Перглер 2014). Током развоја посебних језика пасивна функција рефлексивног маркера добро је очувана. У руском језику, на пример, рефлексивни пасив везао се за несвршени глаголски вид (за више детаља о дијахроном развоју у севернословенским језицима уп. Мајер 2010). Ако се има у виду потврђени граматикализациони пут рефлексивног маркера грубо представљен као *рефлексив > антикаузатив > пасив* (Хаспелмат 2003), јасно је зашто рефлексивни пасив у *Роману о Троји* вредносно флукутира између антикаузатива и пасива. Пасив је категорија која се касније развија, тако да можемо само претпоставити могућност процеса његовог учвршћивања који је остао запамћен у овом тексту.

3. Закључак

Литература о дискурсним функцијама пасива у словенским језицима изостаје, а то се посебно односи на њихову дијахрону перспективу. Овај рад нема потенцијал да нешто промени у том смислу. Резултати до којих смо дошли могу само да заокруже скромну слику о употреби пасива у конкретном старосрпском тексту. Ипак, сматрамо да се природа словенских пасивних конструкција и њихова дистрибуција много боље може сагледати ако се у фокус истраживања поставе њихове конкретне употребне вредности у конкретном дискурсу, наспрам до сада истицаних чисто морфосинтаксичких момената, који, како је већ примећено, имплицирају прилично статичну слику, која траје од реконструисаног прасловенског периода до савремених словенских језика.

Извори

Рингхајм 1951: A. Ringheim, *Eine altserbische Trojasage*, Prague – Upsal: Imprimerie de l'état à Prague.
 CBK 2022: *Serbian Web Corpus PDRS 1.0*, <<https://javnidiskurs.rs/veb-korpus-serbian-web-corpus-pdrs-1-0/>>, 15. 6. 2024.

Литература

- Алановић 2019: М. Алановић, *О допунама и допуњавању у српском језику*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Арка и Рос 2005: I W. Arka & M. Ross (eds.), *The many faces of Austronesian voice systems: Some new empirical studies*, Canberra: Pacific Linguistics.
- Белић 1998: А. Белић, *Општа лингвистика: О језичкој природи и језичком развоју*, књ. 1 и 2, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бенвенист 1966: É. Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, Paris: Gallimard.
- Вимер 2017: B. Wiemer, Slavic resultatives and their extensions: Integration into the aspect system and the role of telicity, *Slavia*, vol. 86(2–3), 124–168.
- Гивон 1981: T. Givón, Typology and functional domains, *Studies in Language*, vol. 5(2), 163–193.
- Гивон 2001: T. Givón, *Syntax*, vol. 2, Amsterdam: John Benjamins.
- Данков 1981: В. Н. Данков, *Историческая грамматика русского языка. Выражение залоговых отношений у глагола*, Москва: Высшая школа.
- Зуњига и Китила 2019: F. Zúñiga & S. Kittilä, *Grammatical voice*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ивић 1998: П. Ивић, *Преглед историје српског језика*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Инглезе 2021: G. Inglese, Towards a typology of middle voice systems, *Linguistic Typology*, <<https://doi.org/10.1515/lingty-2020-0131>>, 15. 6. 2024.
- Кемер 1993: S. Kemmer, *The middle voice*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- Кинан и Драјер 2007: E. Keenan & M. Dryer, Passive in the world's languages, in: T. Shopen (ed.), *Language typology and syntactic description*, vol. 1, Cambridge: Cambridge University Press, 325–361.
- Клајман 1991: М. Н. Klaiman, *Grammatical voice*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Козински и др. 1988: I. Kozinsky, V. Nedjalkov & M. Polinskaja, Antipassive in Chukchee: Oblique object, object incorporation, zero object, in: M. Shibatani (ed.), *Passive and voice*, Amsterdam: John Benjamins, 651–706.
- Колинс 2005: C. Collins, A smuggling approach to the passive in English, *Syntax*, vol. 8, 81–120.
- Куликов 2010: L. Kulikov, Voice typology, in: J. J. Song (ed.), *The Oxford handbook of linguistic typology*, Oxford: Oxford University Press, 368–398.
- Лажонс 1968: J. Lyons, *Introduction to theoretical linguistics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Мајер 2010: R. Meyer, Reflexive passives and impersonals in North Slavonic languages: A diachronic view, *Russian Linguistics*, vol. 34(3), 285–306.
- Макинтајер 2013: A. McIntyre, Adjectival passives and adjectival participles in English, in: A. Alexiadou & F. Schäfer (eds.), *Non-canonical passives*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 21–41.
- Малицка-Клепарска 2016: A. Malicka-Kleparska, Old Church Slavonic as a language with the middle voice morphology, *SKASE Journal of Theoretical Linguistics*, vol. 13(2), 215–230.
- Мељчук 1993: I. Mel'čuk, The inflectional category of voice: Towards a more rigorous definition, in: B. Comrie & M. Polinsky (eds.), *Causatives and transitivity*, Amsterdam: John Benjamins, 11–46.
- Милошевић 1972: К. Milošević, Neki aspekti semantičkog odnosa konstrukcija pasivne (sa trpnim pridjevom) i refleksivne u savremenom srpskohrvatskom jeziku, *Književni jezik*, br. 1(3–4), 63–96.
- Милошевић 1973: К. Милошевић, Темпорално значење и синтаксичка вриједност конструкција *Cop* (*praes. perf.*) – *part. pass.* у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог*, бр. 30(1–2), 423–437.
- Милошевић 1974: К. Milošević, Uloga imperfektivnog vida i nekih drugih semantičkih elemenata glagolskog značenja u semantičkom konstituisanju i interpretaciji jednog tipa predikata: konstrukcija *Cop* (*praes*) + *part. pass.* (*V impf*), *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, br. 17(1), 139–171.

- Недјалков и Сиљниџки 1973: V. Nedjalkov & G. Sil'nickij, The typology of morphological and lexical causatives, in: F. Kiefer (ed.), *Trends in Soviet theoretical linguistics*, Dordrecht: Reidel, 1–32.
- Перглер 2014: J. Pergler, K funkcím staročeského reflexiva *sě*, *Časopis pro moderní filologii*, vol. 96, 27–41.
- Пипер 2004: П. Пипер, Семантичке категорије у простој реченици: синтаксичка семантика, у: П. Пипер (уред.), *Синтакса савременога српског језика: проста реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, 575–982.
- Силверстајн 1972: M. Silverstein, Chinook Jargon: Language contact and the problem of multilevel generative systems, vol. 1, *Language*, vol. 48(2), 378–406.
- Стевановић 1961–1962: М. Стевановић, Проблем глаголског рода и повратни глаголи у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог*, бр. 25, 1–47.
- Хаспелмат 1990: M. Haspelmath, The grammaticization of passive morphology, *Studies in Language*, vol. 14(1), 25–72.
- Хаспелмат 2003: M. Haspelmath, The geometry of grammatical meaning: Semantic maps and cross-linguistic comparison, in: M. Tomasello (ed.), *The New Psychology of Language*, vol. 2, Mahwah – London: Erlbaum, 211–242.
- Хаспелмат 2011: M. Haspelmath, On S, A, P, T, and R as comparative concepts for alignment typology, *Linguistic Typology*, vol. 15(3), 535–568.
- Хопер и Томпсон 1980: P. Hopper & S. Thompson, Transitivity in grammar and discourse, *Language*, vol. 56(2), 251–299.
- Чомски 1957: N. Chomsky, *Syntactic structures*, The Hague: Mouton.
- Чомски 1981: N. Chomsky, *Lectures on government and binding*, Dordrecht: Foris.
- Шибатани 1985: M. Shibatani, Passives and related constructions: A prototype analysis, *Language*, vol. 61(4), 821–848.

PASSIVE CONSTRUCTIONS IN *THE ROMANCE OF TROY*

Summary

This paper deals with passive constructions in the Old Serbian translation of *The Romance of Troy*. Following a thorough theoretical introduction and conceptualization of the passive voice, we will begin our empirical analysis by exploring the morphosyntactic features of participial and reflexive passives. We will examine the roles these passive constructions play in the text's informational structure and the reasons for using the passive voice instead of the active voice. We will present our findings and highlight the unique characteristics of both passive types, supplemented by a brief comparative-historical overview of Slavic languages.

Keywords: passive voice, diathesis, participial passive, passive participle, reflexive passive, reflexive marker, Old Serbian, *The Romance of Troy*.

Luka Z. Nikolić